

Margarida de Prades i el seu pas per Reus l'any 1400

Margarida de Prades és una de les poques reines nascudes a Catalunya i que hi van regnar. Els nostres monarques, per les raons diplomàtiques que sempre han influït en els casaments de les persones reials, acostumaven a establir compromisos matrimonials d'ells i dels seus fills d'acord amb les conveniències polítiques del moment. Vet ací perquè el mullerament dels nostres reis amb dames de la terra era sempre excepcional. Margarida de Prades per això fou una reina d'excepció. Per això i per moltes altres coses que seria llarg de dir per peces menudes, però que en algun aspecte apuntarem.

Aquesta excepció guanya de categoria en la nostra consideració si tenim en compte, encara, que Margarida de Prades haurà estat l'única reina —de Catalunya probablement, i de tot el món— sortida de les nostres comarques. Va néixer a Falset, al castell dels comtes de Prades, on la seva ascendència durant unes quantes generacions va viure d'una manera continuada. El seu pare, Pere, va premorir l'avi, Joan de Prades, el qual senyorejava per tot el seu dilatat comtat i per tota la baronia d'Entença, amb seu a la capital del Priorat. Allí va venir al món Margarida l'any 1386 o, potser, ja entrat el 1387.

La dissort va colpir ben d'hora la llar familiar de la nostra donzella. Pere de Prades, el seu pare, va mullerar-se amb Joana de Cabrera, una dama pertanyent a una nissaga de tanta noblesa com la que senyorejava a Blanes. Però aviat Joana va romandre enviduada i dues de les seves filles, les més grandetes, entre les quals Margarida, van entrar a la cort de la reina Maria de Luna, com a dames de la seva companyia. Margarida va servir la reina Maria fins que

aquesta fou encalçada per la mort a Vila-reial el 29 de desembre de 1406. Llavors va tornar a Falset, d'on ja no devia sortir fins a les darreries de l'estiu del 1409 per anar a Bellesguard, on el rei Martí s'hi va mullerar.

Les noces reials de Martí l'Humà amb Margarida de Prades només van durar vuit mesos i escaig. La unió matrimonial s'havia fet en vistes a obtenir successió masculina del matrimoni. Però la successió no va venir. Aquesta greu contrarietat en va portar una altra de pitjor: el compromís de Casp i el veredict de dels nou reunits en aquell castell, que va entronitzar a Catalunya la dinastia forastera dels Trastàmeres.

Margarida de Prades, reina efectiva i reina vídua, fou el centre i el nexa d'una veritablement esponerosa cort d'amor i d'honor, a l'entorn de la qual, tot i el que s'escapa a l'actual coneixença, es detecten fàcilment noms de tanta rutilància com Jordi de Sant Jordi, Lluís Icart, Arnau d'Erill, Arnau March, Pedro de Santa Fe i d'altres, entre els quals és versemblant la inclusió dels celebrats germans March: Jaume, Pere i, el més conegut de tots, Ausiàs. Ultra els testimonis que multiplicadament podríem adduir, ens sembla suficient el *Plants de la reina doña Margarita*, que, quan ella va morir, li va dedicar el famós literat castellà, el Marquès de Santillana.

Altrament, Margarida fou la protagonista d'una de les històries d'amor amb més regust novellesc que hi puguí haver documentades dins la nostra història. Perquè clandestinament i secreta —encara que amb tota legalitat civil i canònica— va maridar-se amb un noble valencià, Joan de Vilaragut, del qual va infantar un fill; alletat, nodrit i criat amb el més sever secret, car així convenia si, com calia, Mar-

garida volia conservar els emoluments i la consideració de reina vídua. Però, mort el seu segon marit, llur fill fou dipositat a Santes Creus, on va professar. Margarida de Prades llavors també va professar l'orde cistercenc, al monestir de Valldonzella. Cap a l'any 1428 era a Bonrepòs, el monestir del peu del Montsant, ja fa mig miler d'anys desaparegut, i essent abadessa del qual va morir el dia de Sant Jaume Apòstol, 25 de juliol de 1429.

Al cap d'uns quants mesos va caure malalt l'abat de Santes Creus, malaltia de la qual va morir. Fra Domènec Vinader havia d'ésser una de les poques persones qualificades coneixedores del secret matrimoni de Margarida de Prades i de la veritable i legítima paternitat d'aquell monjo de Santes Creus que, sota l'artificiós nom de fra Joan de Sant Eugeni, amagava els brillants títols d'una egrègia ascendència, paterna i materna, i tota una història apassionant i apassionada d'amor fins a l'heroisme. Tot això pesava molt damunt la consciència de l'abat moribund, i la va descarregar descorrent el vel del misteri. El monjo de Santes Creus, que de fet es deia Joan Jeroni de Vilaragut i de Prades, va estimar forçada la seva professió religiosa i invàlida per desconexença dels seus progenitors, i es va secularitzar amb totes les garanties de legalitat.

* * *

Aquesta és, abreujaadíssimament sintetitzada, la biografia de l'única reina de les comarques tarragonines, nascuda i morta ací, i que actualment dorm el son definitiu a Santes Creus. Una vida no massa llarga damunt la qual la imaginació més poc creadora pot brodar tota una fantasmagoria exuberant de situacions anímiques i de reaccions subjugadores. Mal comptat, una quarantena d'anys densíssims d'esdeveniments: dameta d'una llar comtal; cortesana d'una reina; reina, ella ma-

teixa, que centrà durant alguns mesos els esguards de diversos regnes anhelants d'una successió reial que es va frustrar; reina d'una cort poètica com no hagi tingut mai pariona; vídua reial; segonament nupciada, ara per l'impuls del propi i únic voler; mare sigillada; monja de Valldonzella, i abadessa d'un monestir la davallada del qual no va poder deturar.

Margarida de Prades, per la proximitat geogràfica dels llocs clau de la seva existència amb la vila de Reus, no caldria dir com passà per Reus més d'una vegada. No ens consta documentadament, però sembla inqüestionable el pas d'ella per Reus quan l'any 1397 va anar a Barcelona a incorporar-se a la cort de Maria de Luna, d'on va sortir aquell setembre, passant per Lleida, devers Saragossa, on la reina fou coronada la diada de Sant Jordi del 1399. Hi havia de tornar a passar pel gener del 1407, tornant a casa seva després de la mort i de l'enterrament de Maria de Luna a València. Quan a l'estiu del 1409 va tornar a Barcelona per maridar-se amb el rei Martí, és versemblant que passés per Reus. Hi podia venir diverses altres vegades —el darrers mesos del 1414, posem per cas, coneixem reiteradament documentada la seva estada a Montblanc i als seus entorns—; i hi havia de passar quan l'any 1428 va anar a Bonrepòs.

Però el pas més memorable de Margarida de Prades per Reus es va escaure el dia 19 d'abril del 1400. Vegem-ho i procurem de precisar-ne fets i circumstàncies que coneixem abundantament documentats. Ja hem dit que pel setembre del 1397 va sortir, via Lleida, i des de Barcelona, cap a la coronació de la reina a Saragossa. Sabem que en aquesta anada van romandre una quinzena de dies a la ciutat del Segre, que el 4 d'octubre van pernoctar a Pina i que l'endemà ja eren a la capital aragonesa. A la

seu i al palau de l'Aljaferia saragossans principalment es van desenrotllar les fastuoses cerimònies de la coronació reial en les quals calgué que prenguéss una part tan activa Margarida de Prades. Ella que —com tot hom— estava ben lluny de pensar que deu anys més tard assoliria aquell rang.

Ben vives en les seves pupilles juvenívoles, i ben encesos en el seu pensament els llampegueigs de tanta esplendor, el dia 8 d'abril del 1401 solcava riu Ebre avall una barca amb la reina Maria, amb la seva dama d'honor Margarida de Prades, amb tota la seva companyia cortesana. Van dinar a la barca i van passar la nit a Pina. L'endemà, 9 d'abril, embarquen novament; riu avall, passen pel davant de Quinto, de Gelsa, de Velilla, de Sàstago, d'Escatron; dinen a la barca i sopen i dormen probablement en aquesta darrera població. Reembarquen l'endemà, fins a Casp, on romanen un parell de dies, i en surten el dia 12 per anar a dormir a Mequinensa. L'endemà van a dormir a Móra, d'on surten el dia 14 i, per terra, es dirigeixen a Falset.

El castell de Falset, llar pairal de Margarida, fou cort reial de Maria durant uns pocs dies que hi va romandre amb tot el seu seguiment reial. El dia 19, de bona hora, escometen el coll d'Alforja, i encara a ple dia arriben a Reus, que els havia preparat una gran rebuda, tal com corresponia a la reial persona que arribava i a la seva cort. No en sabem detalls. Totes aquestes precisions que ens forneix el *Llibre del comprador* de la reina no van més enllà d'assentaments justificatius de les despeses del viatge, sense cap guspira de vibració humana ni cap altre detall que defugí la rigor comptabilitzadora de l'esmerç. Però sabem, i és molta cosa, que la ciutat de Reus va aparellar palaus i cambres on van passar la nit els reials viatgers, entre

els quals destacava Margarida de Prades.

L'endemà, dia 20 d'abril del 1400, Reus es va tornar a vessar en els seus compliments a la cort de Maria de Luna; ella i el seu seguiment, agraïts a l'hospitalària gentilesa reusenca, van sortir ja gairebé als foscans de la nit, per tal de dormir a Tarragona. Des d'allí ja es van anar complint les implacables etapes: l'Arboç, Vilafranca del Penedès, Sant Sadurn i Sant Cugat del Vallès, on es van reunir amb la cort del rei Martí per anar tots junts a prendre les aigües a la Garriga.

Aquesta dels dies 19 i 20 d'abril del 1400 fou la més memorable estada de Margarida de Prades a Reus. I esdevé, també, la més certa, la més documentada i la més circumstanciada de totes les que, a través del seu itinerari conegut, es poden conjecturar.

* * *

Hem dit que Margarida de Prades reposa definitivament a Santes Creus. Es així; però no hi reposa decorosament, com cal. Quan a la segona meitat del segle XV fou suprimit el monestir de Bonrepòs, del qual ella havia estat abadessa, la seva despulla —individualitzada de les despulls de les altres abadesses, monges i personatges enterrats en aquell monestir que foren transferides al de Santes Creus— fou guardada reverentment i egrègia en una arca de fusta noble, al creuer del temple monacal del Gaià. Després de la dissortada exclaustació del 1835, la discreció va recomanar de salvar els ossos de Margarida de Prades d'una possible, fins i tot probable, profanació, i foren dipositats en una tomba comuna de dins l'església, juntament amb altres restes humanes.

Això, que fou emergent, no és just. I per tal de reparar aquesta tremenda injustícia històrica més d'una vegada s'ha aixecat la veu de la denúncia d'un fet que esdevé igualment una inqualificable vergonya col·lectiva; però el

crit de reivindicació s'ha perdut en el buit d'una sordera acomodaticia, que només es deixondeix per incentius de fulguració momentània i circumstantial.

Darrerament l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus —la benemèrita entitat a la qual és tan deutora la conservació de Santes Creus, el seu increment, l'estudi de la seva història i arqueologia i, fins i tot, l'erudició del país, sobretot la històrica— va formular un modest prec de reparació del greuge, i té elaborat un igualment modest projecte d'enterrament, però decorós, individuatiu i definitiu. Tot està planejat.

Però l'activitat de la modèlica entitat topa amb la ja consuetada passivitat d'altres organismes, als quals els conceptes invocables de reparació justa, històrica i patriòtica no resulten suficients a estimular.

Tot i que es tracta —ho volem tornar a remarcar— de l'única reina de Catalunya que va néixer i va morir i reposa a les nostres comarques meridionals i la projecció històrica, literària i humana de la qual escauria a qualsevol personatge cèlebre de qualsevol país i de qualsevol època.

EUFEMIA FORT I COGUL

NOTICIARI

"Institut d'Estudis Vallencs Jaume Huguet"

Un senyal positiu d'inquietud espiritual és la creació de l'Institut d'Estudis Vallencs Jaume Huguet, a la veïna capital del sector NW del Camp. Si bé la constitució d'aquest Institut no és gaire antiga, els precedents que l'han possibilitada es van començar a manifestar set anys enrera, amb la publicació de *El pintor Galofre Oller. Ensayo biográfico*, de Cèsar Martinell, obra apareguda per iniciativa de l'associació «Estudis Vallencs». Amb ella s'iniciava a la capital de l'Alt Camp una empresa de signe cultural d'abast local o comarcal, amb uns propòsits i unes ambicions molt semblants als que van impulsar la fundació de l'Associació d'Estudis Reusencs, l'any 1952, a la nostra ciutat.

L'activitat editorial d'«Estudis Vallencs» es va manifestar novament dos anys després amb l'aparició d'un recull de proses literàries, *Salms del meu poble*, de l'eclesiàstic vallenc Josep Grau i Serra, il·lustrat amb gravats d'artistes notables conterrànies seus; i, l'any 1967, amb la impressió, en el tercer volum de la col·lecció, d'un recull de *Monografies vallenques*, de les premiades en uns Jocs Florals de la Candela. Van ésser triats per a aquesta publicació els treballs de Pau Mercadé i Queralt (*Jaume Huguet, vallenc*), d'Eduard Castell i Oller (*Els cent anys del Teatre Principal*), de Josep Piñas i Mercadé (*Bosqueigs històrics sobre l'agricultura vallenca*) i de F. París i Ferré (*Espina Santa*).

Ultimament (octubre, 1968) i una vegada constituït l'Institut d'Estudis Vallencs Jaume Huguet,

ha estat distribuït el quart volum de la col·lecció, *Notes de color vallenc*, el qual conté també treballs dels premiats en un altre certamen literari. Hi destaca *El dialecte vallenc*, de Jaume Aguadé i Sordé i Josep Pons i Pena, que va acompanyat de *Presència i evolució dels estils arquitectònics a Valls*, d'Agustí Batalla i Rodon; *Història d'una imatge* (la de la Mare de Déu de la Candela), de Joan Ventura i Solé, i *Breu història d'un edifici enclavat a Valls* (el de la caserna militar) de Pere Altés i Serra.

Una nova obra està en preparació i apareixerà probablement enguany: *El doctor Carles Cardó*, un estudi d'A. Costas i Jové.

En els quatre volums apareguts fins ara hi ha treballs d'un autèntic valor i sobre temes que transcendeixen més enllà del clos de la ciutat i de la comarca que ella influeix, i n'hi ha d'altres d'un interès molt localitzat i d'una vàlua literària no tan notable. Però això, aquestes diferències de valor que podria posar de manifest una crítica objectiva i asèptica, altrament normals en una col·lecció d'aquesta mena, té una importància relativament secundària. Allò que val sobretot és que en una localitat comarcal d'una dotzena escassa de milers d'habitants hagi estat possible d'iniciar, i ho sigui de sostenir, una empresa d'aquesta naturalesa que, per bé que compti amb l'ajut municipal, es deu fonamentalment a l'esforç il·lusionat d'un grup de persones conscients de la necessitat de portar a terme *in situ* els estudis i les investigacions comarcals que tan poderosament contribueixen a l'enriquiment del país.